

MAYDA MOTORIKA VA UNING BOLA UMUMIY VA NUTQIY RIVOJLANISHIDAGI O'RNI

Isodullayeva Iqboloy Sodiqjonovna

Farg'ona davlat universiteti

"Inklyuziv" ta'lim kafedrasi o'qituvchisi,

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

E-mail: iqboloy006@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9923-0328>

O'lmasova Ominaxon Ilxomjon qizi

Farg'ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda mayda motorikani rivojlantirishga qaratilgan samarali pedagogik va logopedik usullar, mashg'ulotlar hamda amaliy tavsiyalar bayon etiladi.

Kalit so'zlar: mayda motorika, bola rivojlanishi, nutqiy rivojlanish, qo'l barmoqlari harakati, logopediya.

Kirish

Bugungi kunda bolalarning har tomonlama rivojlanishida mayda motorikaning o'rne toбора muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, maktabgacha yosh davrida qo'l barmoqlari harakatlarining rivojlanganligi bolaning umumiy psixik taraqqiyoti va nutq shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mayda motorika va nutq markazlari o'rtasida uzviy bog'liqlik mavjud bo'lib, ularning uyg'un rivoji bolaning kommunikativ faoliyatini samarali shakllantiradi. Shu bois, bolalarda mayda motorikani rivojlantirish masalasi pedagogika va logopediya sohasining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur yo'nalishda olib borilayotgan izlanishlar bolalarning nutqiy va umumiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasida bolalar rivoji va ta'lim-tarbiyasiga oid davlat siyosati izchil amalga oshirilmoqda. Xususan, "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonun maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash, jumladan, ularning jismoniy, aqliy va nutqiy rivojiga alohida e'tibor qaratishni belgilab beradi. Mazkur qonunda bolalarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish, ularning qobiliyatlarini rivojlantirish asosiy vazifalardan biri sifatida ko'rsatilgan. Bu esa mayda motorika rivoji orqali nutqiy faoliyatni takomillashtirish masalasining dolzarbligini yanada oshiradi. Shuningdek, qonunda inklyuziv ta'limni rivojlantirish, maxsus ehtiyojga ega bolalarni

qo'llab-quvvatlash masalalari ham alohida o'rin egallaydi. Bu jihatlar logopedik va korreksion ishlarni tizimli tashkil etish zarurligini ko'rsatadi.

Adabiyotlar Tahlili

Qo'l insoniyat taraqqiyoti tarixida hal qiluvchi rol o'ynagan. U ibtidoiy odamlar muloqot qiladigan imo - ishora qilish, tasvirlash, kontur chizish, himoya qilish va boshqalar orqali birlamchi tilning rivojlanishiga imkon berdi. Nevrolog va psixiatr V.M. Bexterev qo'l harakatlari har doim nutq bilan chambarchas bog'liq bo'lganini va uning rivojlanishiga hissa qo'shganini yozgan.

Mashhur bolalar nutqi tadqiqotchisi M. M. Kolsova barmoq harakatlarining tobora nozik va aniq rivojlanishi va obyektning o'lchami va xususiyatiga qarab barmoqlar va kaftning turli miqdorini o'z ichiga olgan shartli reflekslarning rivojlanishi nafaqat qo'l motor funksiyasining yaxshilanishini, balki bolaning miyasining analitik va sintetik jarayonlarining tobora murakkablashib borayotganini ham aks ettirishini ko'rsatdi.

M. M. Kolsovaning tadqiqotlari shuni isbotladiki, har bir barmoq miya yarim korteksida ancha keng vakillikka ega. Bolaning qo'l va barmoqlarning nozik harakatlarini rivojlantirishga yordam beradigan harakat faolligi va obyektga asoslangan manipulyatsiya nutqqa, shuningdek, nutqning sensor va harakat jihatlarini rivojlantirishga rag'batlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi. Barmoqlarning rivojlanishi miyada "inson tanasi sxemasi"ning proeksiyasini hosil qiladi va nutq reaksiyalari to'g'ridan-to'g'ri barmoqlarning mosligiga bog'liq.

Tadqiqot Metodologiyasi

Maktabgacha yoshdagi bolalarda mayda motorika rivojlanishi bir nechta asosiy sohalarida sodir bo'ladi. Motorika rivojlanishi asab tolalarining anatomik va funksional yetukligi, ularning o'tkazuvchanligi va muvofiqlashtirish darajalarining o'rnatilishi bilan bevosita bog'liq. Bundan tashqari, bolalarning harakatlari qanchalik erta va to'liq rivojlansa, yuqori aqliy funksiyalarning asosiy funksional tizimlari "pastki markazlar" (shu jumladan, motor markazlari) ishiga tayanib, shunchalik tez rivojlana boshlaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda mayda motorikani rivojlantirish mumkin va bu kerak. Mayda motorikani rivojlantirish uchun ko'plab vositalar va texnikalar mavjud bo'lib, ushbu vosita va texnikalardan foydalanish bolalarda qo'l barmoqlari harakatchanligini oshiradi, harakatlarning aniqligi va muvofiqligini rivojlantiradi, yozuv malakalarini shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, ular diqqat, xotira, tafakkur hamda nutq rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, bolaning mustaqil faoliyat olib borish ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

- qo‘l massaji;
- barmoq o‘yinlari;
- buyumlar va materiallar bilan o‘yinlar;
- qurilish materiallari bilan o‘yinlar;
- applikasiya;
- rasm chizish;
- modellashtirish;
- jumboqlar;
- tabiiy va qayta ishlangan materiallardan hunarmandchilik buyumlari yasash;
- mozaika o‘yinlari;
- tayochalar va gugurtlardan shakllar yasash;
- rang berish kitoblari, chizma o‘yinchoqlari va labirintlar bilan ishlash.

Natijalar Va Muhokama

Mayda motorika ko‘nikmalarining to‘g‘ri rivojlanishi bolada sensomotor koordinatsiyaning rivojlanishini ham belgilaydi—qo‘llar va ko‘zlarning muvofiqlashtirilgan harakati. Ko‘rish yordamida bola atrofdagi voqelikni o‘rganadi va ularning harakatlarini boshqaradi, bu ularni yanada takomillashtirilgan va aniqroq qiladi. Ko‘z qo‘lni "o‘rgatadi" va qo‘l harakatlari orqali bola boshqaradigan narsalarda ko‘proq yangi ma’lumotlar paydo bo‘ladi. Ko‘rish va qo‘l harakatlari bolaning atrofdagi voqelikni tushunishining asosiy manbaiga aylanadi. Har xil narsalarni o‘rganish, ularga qo‘llari bilan teginish va his qilish orqali bola sabab-oqibat munosabatlarini tushunadi. Shunday qilib, mayda motorika barcha aqliy jarayonlarning rivojlanishi bilan bog‘liq, shuningdek, bolada mustaqillikni rivojlantiradi va natijada mayda motorika, muvofiqlashtirish, diqqatni jamlash, tanlangan vazifani bajarish qobiliyatini rivojlantiradi va natijalardan zavqlanadi.

Bolalarning qo‘l motorikasini rivojlantirish faqatgina jismoniy mashqlarga emas, balki ular orqali kognitiv va kommunikativ qobiliyatlarni shakllantirishga ham qaratilgan bo‘lishi kerak.

Uning yondashuvi quyidagilarga asoslangan:

— Didaktik o‘yinlar: Masalan, kubiklarni joylashtirish, geometrik shakllarni to‘g‘ri joylarga qo‘yish orqali bolaning analitik fikrlashi va mayda motorikasi bir vaqtda rivojlanadi.

— Amaliy mashqlar: Qo‘l va barmoqlarni harakatlantiruvchi maxsus jismoniy faoliyatlar, masalan, plastilin yoki loy bilan ishlash.

— Innovatsion texnologiyalar: Interaktiv ta’lim materiallari yordamida bolaning diqqatini jamlash va nozik harakatlarini rivojlantirish.

Xulosa

Shunday qilib, mayda qo‘l motorikasining rivojlanishi bolalarning

jismoniy, kognitiv va emotsional rivojlanishida muhim ahamiyatga ega ekanligi tadqiqot natijalarida ham tasdiqlandi.

Maktabgacha ta'lim jarayonida mayda motorikani shakllantirish bolalarning diqqatini jamlash, tafakkurini rivojlantirish hamda o'z fikrini ifodalash qobiliyatini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, mayda motorika ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarining rivojlanishida ham muhim omil hisoblanadi. Umuman olganda, mayda motorika bolalarning nafaqat o'quv jarayonidagi muvaffaqiyati, balki kelajakdagi shaxsiy va intellektual rivojlanishining muhim poydevoridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Qonuni "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida", 2019-yil 16-dekabr, O'RQ-595.
2. M.M. Koltsova. Bolalarda motor faolligi va miya funktsiyalarining rivojlanishi. Moskva, 1973
3. L.V. Antakova-Fomina "Barmoq harakatlarini mashq qilish orqali yosh bolalarda nutq rivojlanishini rag'batlantirish" (Yuqori asab faoliyati muammolari bo'yicha 24-Butunittifoq konferensiyasi ma'ruzalarining tezislari), Moskva, 1974 yil
4. Karimova Nafisa Rahimovna. Maktabgacha yoshdagi bolalarda mayda motorikani rivojlantirish masalalari. — Toshkent, 2020.

1q